

سازمان‌های بین‌المللی

نوشته: کلیو آرچر
استاد تحقیق دانشگاه متروپلیتن منچستر
به عنوان کتاب درسی

ترجمة: فرزانه عبدالملکی

تحت نظر: دکتر داوود آقایی

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

نشر میزان

Archer, Clive

آرچر، کلیو

سازمان‌های بین‌المللی / نوشته کلیو آرچر؛ ترجمه فرزانه عبدالملکی؛
تحت نظر داوود آقایی. -- تهران: میزان، ۱۳۸۴.

ISBN: 964-511-013-0

۲۵۶ ص.

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا

International organization. 3rd. ed. 2001.

عنوان اصلی

کتابنامه:

۱. سازمان‌های بین‌المللی. الف. عبدالملکی، فرزانه، مترجم. ب. عنوان

۳۴۱/۲

س ۲/۱۲/۲۴۸۵۰

۱۳۸۴

۸۴/۳۰۸۵۴

کتابخانه ملی ایران

۲۱۴

نشر میزان

سازمان‌های بین‌المللی

ترجمه: فرزانه عبدالملکی

تحت نظر: دکتر داوود آقایی

چاپ اول: پاییز ۱۳۸۴

شمار: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

شابک: ۹۶۴-۵۱۱-۰۱۳-۰

دفتر مرکزی: خ انقلاب، خ ایرانشهر، جنب مسجد جلیلی، پلاک ۳۴، واحد ۶، تلفن ۸۸۳۰۶۲۰۲

واحد پخش و فروش: نمایشگاه و فروشگاه تخصصی کتب حقوق و علوم سیاسی، انتشارات

دانشگاه تهران، نشر میزان، خ انقلاب، بین لاله‌زار و فرست، پلاک ۶۰۵، تلفن و دورنویس ۸۸۸۴۵۳۸۶

ترجمه کتاب سازمان‌های بین‌المللی چاپ سوم نوشته Clive Archer لندن و نیویورک گروه تیلور اند فرانسیس

سازمان‌های بین‌المللی

نقش سازمان‌های بین‌المللی در سیستم سیاسی بین‌المللی چیست؟
چاپ سوم کتاب درسی نوشته «کلیو آرچر» دانشجویان را از مقدمات مربوط به سازمان‌های بین‌المللی مطلع کرده و به دلائل اوج‌گیری و تحولات آنها در قرن بیستم و علل اهمیت این سازمان‌ها در سیستم سیاسی مدرن بین‌المللی می‌پردازد.
چاپ سوم این کتاب کاملاً مورد تجدیدنظر قرار گرفته و روزآمد شده است به طوری که بتواند تحولات قابل ملاحظه در زمینه مورد بحث را در برگیرد.
* این کتاب دارای خلاصه‌ای منحصربه‌فرد با برداشتی جامع می‌باشد که مقدمه‌ای قابل فهم از این بخش پراهمیت روابط بین‌الملل را ارائه می‌کند.
* برای مطالعه بیشتر راهنمای معتبری را تقدیم می‌کند.
کلیو آرچر استاد تحقیق دانشگاه متروپلیتن منچستر می‌باشد.

فهرست مطالب

۹	مقدمه دکتر داوود آقایی
۱۹	دیبچه کتاب
۲۱	فهرست اختصارات
۲۹	فصل اول - تعاریف و تاریخچه
۲۹	الف: تعاریف
۳۱	سازمان‌های بین‌المللی تا جنگ جهانی اول
۳۴	صلح و امنیت
۴۰	مسائل اقتصادی و اجتماعی
۴۵	بنیادهای جامعه ملل
۵۰	فعالیت‌های جامعه ملل
۵۳	سازمان‌های بعد از جنگ جهانی دوم
۵۳	شکل‌گیری سازمان ملل
۵۶	تحولات پس از جنگ
۶۳	تعریف سازمان‌های بین‌المللی
۶۵	عضویت
۶۶	هدف
۶۶	ساختار

۶۷	فصل دوم - طبقه‌بندی سازمان‌های بین‌المللی
۶۷	اجزا متشکله عضویت
۶۸	سازمان‌های بین‌الحکومتی یا بین‌الدولتی (IGOs)
۷۵	اتحادیه اروپایی: سازمان‌های بین‌الدولتی مرکب از چند جزء
۷۹	عضویت: منطقه‌گرایی در مقابل جهان‌گرایی
۸۳	ضعیف‌ترین هویت منطقه‌ای
۸۵	اهداف و فعالیت‌ها
۹۲	ساختار
۹۵	نهادینه شدن اختیار اعضا
۹۷	کشورهای عضو/ نهادها
۱۰۰	نهادهای دولتی/غیردولتی
۱۰۱	خلاصه
۱۰۳	فصل سوم - نقش و عملکرد سازمان‌های بین‌المللی
۱۰۸	نقش سازمان‌های بین‌المللی
۱۰۸	نقش ابزاری
۱۱۴	محل تشکیل اجلاس
۱۲۰	بازیگر
۱۳۳	فقدان ابزارهای حفظ صلح
۱۳۶	عملکردهای سازمان‌های بین‌المللی
۱۳۸	نحوه گردهمایی و مذاکره
۱۴۱	هنجارها
۱۴۳	عضوگیری در سازمان‌های بین‌المللی
۱۴۵	جامعه‌پذیری
۱۴۹	هنجارسازی
۱۵۰	اجرایی قانون
۱۵۳	قضاوت در مورد قانون

اطلاعات.....	۱۵۴
عملکردهای سازمان‌های بین‌المللی.....	۱۵۵
حکومت جهانی.....	۱۵۵
نتیجه.....	۱۵۸
فصل چهارم - نظریه‌هایی در باب سازمان‌های بین‌المللی	۱۵۹
عمومی.....	۱۶۱
سازمان‌های غیردولتی.....	۱۶۱
مجلات.....	۱۶۲
واقع‌گرایان (Realists).....	۱۶۲
واقع‌گرایان سستی.....	۱۶۳
واقع‌گرایان جدید (Neo-realists).....	۱۷۰
اصلاح‌طلبان (Reformists).....	۱۷۵
قضات بین‌المللی.....	۱۷۶
دولت یا حکومت بین‌المللی.....	۱۸۰
کارکردگرایان (Functionalists).....	۱۸۴
کارکردگرایان جدید (Neo-functionalists).....	۱۹۰
فرا رفتارگرایان (Transactionalists).....	۱۹۸
وابستگی متقابل.....	۲۰۰
تندروان (Radicals).....	۲۰۴
دیدگاه‌های ساختارگرایان.....	۲۰۵
نظریات مارکسیست‌ها.....	۲۰۵
دیدگاه‌های جهان سوم.....	۲۱۲
رهیافت‌های انتقادی.....	۲۱۹
نظریه انتقادی.....	۲۱۹
رهیافت‌های طرفداران حقوق زن (Feminists).....	۲۲۲
فرا مدرنیسم (Post-modernism).....	۲۲۴

۲۲۶ دیدگاه‌های جهان‌گرایان (Globalists views)

۲۲۹ خلاصه

۲۳۱ فصل پنجم - آینده سازمان‌های بین‌المللی

۲۳۲ آینده محتمل

۲۳۳ سازمان‌های بین‌الدولی مرتبط با صلح و امنیت

۲۳۵ سازمان‌های بین‌الدولی اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی

۲۳۷ جایگزین بهتر

www.ketaboo.ir

مقدمه دکتر داوود آقایی

از آغاز قرن بیستم به این سو، سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان ضرورت زیست جمعی و جزئی مهم و لاینفک از نظام بین‌المللی در حال تحول به حساب می‌آیند به نحوی که امروزه سازمان بین‌المللی یک پدیدهٔ بارز سیستم حکومت مدرن می‌باشد و به‌عنوان ساختاری که در واقعیت‌ها ریشه دوانیده و نسبت به ضرورت‌های روابط بین‌الملل مطابقت می‌نماید، شناخته می‌شود.

پیش از این به دلیل ساده بودن روابط کشورها و دولت‌ها و نیز به علت سطح پائین میزان مبادلات و مراودات دو جانبه و چند جانبه به وجود چنین نهادهایی چندان احساس نیاز نمی‌شد، هرچند رهبران یا نمایندگان دولت‌ها به دنبال بروز مسائل خاص یا در پی حوادث و تحولاتی نظیر جنگ، انقلابات سیاسی و غیره به‌طور موقت، گردهم می‌آمدند ولی این گردهمایی‌ها و یا کنفرانس‌ها موقتی بودند و به‌نهادهای دائمی بین‌المللی مبدل نمی‌شدند.

با آغاز قرن بیستم و در پی آن گسترش مبادلات بین‌المللی و بروز جنگ‌های خانمانسوز و نیز به دنبال پیشرفت علوم و فنون و به ویژه فن‌آوری تجهیزات نظامی، بروز بلایای طبیعی یا شیوع بیماری‌های خطرناک مُسری و تحریک احساسات بشردوستانه و... نقش دیپلماسی پارلمانی که تجلی آن را در قالب جامعه ملل و سازمان ملل متحد می‌توان یافت، برای تنظیم روابط بین کشورها و حل معضلات و مشکلات مشترک جامعهٔ بین‌المللی اهمیت یافت.

به‌طورکلی، پیچیدگی روابط بین‌الملل، پیشرفت‌های تکنولوژیک، رشد فن‌آوری‌های نو، ضرورت گسترش مراودات و نیاز جامعهٔ مدرن به تعامل و همکاری بیشتر، تشکیل نهادهایی را برای قانون‌مند ساختن روابط بین کشورها، جلوگیری از جنگ و مقابله با آثار و پیامدهای مخرب آن، کمک به حل و فصل سریع مناسبات بین‌المللی و رفع نیاز کشورهایی که به تنهایی از عهدهٔ مسئولیت‌های خود بر نمی‌آمدند، ضروری می‌نمود.

تبلور این ویژگی‌ها و تحقق خواست‌ها را در تشکیل جامعهٔ ملل می‌توان یافت. اما ناکامی جامعه ملل و بروز جنگ جهانی دوم نه تنها آرمان سازمان سازی بین‌المللی را در نطفه خفه نکرد بلکه خود زمینه‌ای شد برای حرکتی جدید در مسیر توسعهٔ سازمان‌های

بین‌المللی با اهدافی والاتر و امیدی بیشتر. از این زمان به تدریج سازمان‌های بین‌المللی، اعم از دولتی و غیر دولتی منطقه‌ای یا جهانی با موضوعات خاص سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و یا ترکیبی از آنها، شکل گرفتند، حضور، فعالیت و تأثیرگذاری این سازمان‌ها در عرصه روابط بین‌الملل به گونه‌ای تجلی یافت که از این نهاد به عنوان مهمترین بازیگر روابط بین‌الملل پس از دولت‌ها یاد می‌کنند. سازمان‌های بین‌المللی بین‌الدولی که مولود اراده جمعی دولت‌ها هستند به لحاظ مشروعیت و گستردگی فعالیت، به لحاظ تأمین منابع مالی و انسانی و ضمانت اجرای تصمیمات، شدیداً به دولت‌ها وابسته‌اند. در مقابل، دولت‌ها نیز با هدف طرح مسائل و اختلافات، بهره‌گیری از تجارب و امکانات و گسترش همبستگی و همکاری و نیز با انگیزه به دست آوردن وجهه بین‌المللی و مشارکت در تنظیم قواعد و مقررات بین‌المللی در سیاست خارجی خود به سازمان‌های بین‌المللی جایگاه رفیعی بخشیده‌اند. در عین حال که سازمان‌های بین‌المللی غیر دولتی نیز از جایگاهی بس معتبر در تعاملات بین‌المللی برخوردار شده‌اند به نحوی که امروزه بیش از ۶۰۰۰ مورد از این نوع سازمان‌ها در حوزه‌های مختلف و در کنار دولت‌ها و سازمان‌های بین‌الدولی به تلاش و فعالیت مشغولند.

کتاب پیش رو نوشته «کلیوآرچر» استاد تحقیق دانشگاه متروپلیتن منچستر انگلیس می‌باشد متن حاضر چاپ سوم کتاب *سازمان‌های بین‌المللی اثر «آرچر»* است که از سوی نویسنده کاملاً مورد تجدیدنظر قرار گرفته و روزآمد شده است به‌طوری که بتواند تحولات قابل ملاحظه در زمینه مورد بحث ناشی از پایان جنگ سرد را در سال‌های اخیر در برگیرد.

و مترجم توانا و متخصص در امور بین‌المللی سرکار خانم فرزانه عبدالملکی آن را به منظور توسعه و تعمیق مطالعات مربوط به سازمان‌های بین‌المللی برای پژوهشگران و دانشجویان به فارسی برگردانده است. این کتاب به صورت گسترده‌ای به نظریات جامع سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای بین‌المللی نمی‌پردازد. بلکه به روند تحولات نظام بین‌المللی، نحوه ظهور و رشد و ارتقاء جایگاه این سازمان‌ها و میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری و فرایند تحول و تطور آنها توجه دارد. ضمن اینکه نویسنده سعی دارد از دیدگاه صاحب‌نظران دیگر به خوبی بهره‌برداری نماید. به عبارتی مجموعه حاضر در برگیرنده نقطه نظرات صاحب‌نظران ذیصلاح در حوزه سازمان‌ها و روابط بین‌الملل می‌باشد.

نویسنده محترم در فصل اول ضمن بیان تاریخچه سازمان‌های بین‌المللی و علل عدم

نضج و توسعه این پدیده در قرن ۱۹ و دلایل رشد و شکوفایی آن در قرن ۲۰ به شرح دیدگاه‌هایی در تعریف سازمان‌های بین‌المللی و ارتباط آن با سایر مفاهیم می‌پردازد و اشاره می‌کند که به هر حال همه سازمان‌ها با هر نوع هدف و برنامه‌ای دارای عضویت، اهداف، فعالیت، و ساختار مخصوص به خود می‌باشند به عبارتی او در یک تعریف مشخص از سازمان بین‌المللی به این جمع‌بندی می‌رسد که «یک سازمان بین‌المللی یک ساختار رسمی و دائمی است که براساس یک موافقت‌نامه بین دو یا چند کشور دارای حاکمیت تشکیل می‌شود و هدف آن تعقیب منافع مشترک اعضا می‌باشد.» البته او در این تعریف بحث مجامع انتفاعی را مقوله‌ای جداگانه بر می‌شمارد.

آرچر در تقسیم‌بندی سازمان‌های بین‌المللی به این نتیجه می‌رسد که به‌طور کلی در ادبیات روابط بین‌الملل سه نوع سازمان فراملی شناخته شده است:

- ۱- سازمان غیر دولتی بین‌المللی INGO، سازمانی که منحصرأ از اعضای غیر دولتی تشکیل شده است مثل کمیته بین‌المللی المپیک یا شورای جهانی کلیساها.
- ۲- سازمان‌های بین‌المللی غیر دولتی ناهمگون که نمایندگانی از دولت و غیر دولت را در خود دارند مثل سازمان بین‌المللی کار که عضویت اتحادیه‌های کارگری و مدیریت غیر دولتی (کارفرمایان) به اضافه نمایندگان دولت را گردآورده است.
- ۳- سازمان فرا دولتی Transgovernment Organization که ناشی از روابط بین بازیگرانی است که تحت کنترل دستگاه‌های سیاست خارجی دولت خود نیستند مثل اتحادیه بین‌المجالس. نویسندگان در ادامه به بحث سازمان‌های بین‌المللی با اجزاء متشکله متفاوت یعنی اعضاء دولتی و غیر دولتی که با درهم آمیختن آنها اشکال مختلف سازمان‌های بین‌المللی مثل «اتحادیه اروپایی» مرکب از چند جزء که از مؤسسات دولتی، غیردولتی و بازیگران ملی کوچکتر تشکیل شده است و در قالبی فراتر از یک سازمان بین‌المللی بلکه در اصل یک کنفدراسیون یا حتی فدراسیون است که منافع اتحادیه را دنبال می‌کند، می‌پردازد.

آرچر تشکیل سازمان‌های بین‌المللی را فعالیت در مسیر تحقق اهداف زیر می‌داند: جهانی، منطقه‌ای، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، حقوقی، دفاعی، کشاورزی، ماهیگیری، غذایی، گیاهی، علوم، بهداشت، حمل و نقل، ارتباطات، نظارت، تجارت و همه امور که به نحوی نیاز مشترک جامعه بین‌المللی است.

یا در تقسیم‌بندی دیگر این نهادها را به سازمان‌های تخصصی و عمومی یا نهادهای سیاسی، فنی و نظامی دسته بندی می‌کند. وی همچنین یکی از آسان‌ترین راه‌های

طبقه‌بندی سازمان‌های بین‌المللی را از طریق بررسی ساختار و میزان قدرت مقایسه‌ای آنها می‌داند که از طریق پستوانه دولت‌های قدرتمند یا ساختارهای مؤثر بدست آورده‌اند.

نکته قابل توجه در طبقه‌بندی سازمان‌های بین‌المللی از منظر آرچر این است که آیا طبقه‌بندی‌ها به درک ماهیت این نهادها کمک می‌کند یا خیر؟ که او توضیح می‌دهد برای حصول این امر خصوصیتی چون عضویت، رفتار و یا شکل و ساختار سازمان‌ها باید مورد بررسی قرار گیرند تا ماهیت آنها قابل درک گردد.

آرچر در فصل دوم کتاب اهداف و فعالیت‌های سازمان‌های بین‌المللی در یک فرایند پرفراز و نشیب به ویژه آنچه که در قرن بیستم گذشت را به عنوان روش دیگری برای طبقه‌بندی سازمان‌ها مورد توجه قرار می‌دهد و می‌گوید اهداف و فعالیت سازمان‌های بین‌المللی زمانی نهادینه می‌شوند که به آنچه بنیانگذاران آنها به عنوان وظیفه این سازمان‌ها قرار داده‌اند پایبند باشند و نیز به نتیجه تلاش‌های خود در طول موجودیت خویش نایل آیند مؤلف در فصل سوم به روند ارتقاء جایگاه سازمان‌های بین‌المللی در تعاملات بین‌المللی در بازار مکاره سیاسی و در اوج رقابت‌های سیاسی و اقتصادی و در تقسیم‌بندی‌های بلوکی اشاره می‌کند و با طرح سؤالاتی خواننده را به یافتن پاسخ‌هایی در این حوزه ترغیب می‌نماید سؤالاتی از این دست که: آیا این نهادها یکی از بسیار شرکت‌کنندگانی هستند که مشغول داد و ستد با سایر گروه‌ها و با رهبران سیاسی و نمایندگان دولت‌ها می‌باشند؟ آیا آنها صرفاً ابزارهایی برای ایجاد ارتباط بین مقامات همسطح هستند؟ و آیا آنها خود قسمتی از صحنه، تربون سخنانی، مکانی برای اجلاس و یا یک محل عمومی برای تجمع محسوب می‌شوند؟

در همین راستا نویسنده عملکرد این سازمان‌ها را در روابط بین‌المللی مورد بررسی قرار داده و توضیح می‌دهد که چگونه کارکرد بازار مکاره جهانی را تحت تأثیر قرار می‌دهند و به‌طور آشکار بعضی سازمان‌ها نقش و عملکردهای محدودی را در مقابل سایرین که ممکن است مجموعه وسیعی را پوشش دهند، اجرا می‌کنند. به هر حال، ماهیت نقشی که توسط سازمان‌های بین‌المللی ایفا می‌شود، عملکرد آنها را در روابط بین‌المللی تحت تأثیر قرار می‌دهد.

شاید ماهیت مبهم سیستم بین‌المللی موجب گشته است که وظیفه ارزیابی نقش و عملکرد سازمان‌های بین‌المللی مشکل گردد. بنابراین محتمل است که تعدادی از نقش‌های اجرا شده توسط سازمان‌های بین‌المللی با بعضی نقش‌های دیگر در تنازع و یا

همسان باشد. که مرز تشخیص بین عملکرد آنها را در روابط بین‌المللی مشکل می‌سازد. سازمان‌های بین‌المللی امروزه چنان طیف وسیعی را در برمی‌گیرند که شواهد در مورد فعالیت‌های هر سازمان به سهولت در دسترس نمی‌باشد و اثر کلی وجودی آنها را باید از سازمان‌های شناخته شده و بزرگتر تخمین زد. به هر حال، ارزیابی نقش و عملکرد سازمان‌ها در سیستم بین‌المللی بسته به این است که این سیستم با دید مثبت از آنها متأثر شده باشد. اگر سیستم فعلی به عنوان نتیجه لازم و مستمر سیاست قدرت دیده شود آن موقع هر سازمان بین‌المللی به نحوی زمینه محدودی برای فعالیت خواهد داشت و تنها قادر خواهد بود نتایج ناخواسته روابط بین کشورهای مستقل را بهبود بخشد.

اگر سیستم بین‌المللی به عنوان یک جامعه بین‌المللی تفسیر شود آن موقع نقش سازمان‌های بین‌المللی به عنوان بخشی از نهادهایی که چندان نظمی را حمایت نمی‌کنند، دیده می‌شود و در حالت توسعه فرایند سیستم بین‌المللی سازمان‌ها امروزه در نقش ابزار بالقوه دولت جهانی ملاحظه می‌شوند.

در این راستا آرچر ضمن اشاره به روند عملیات حفظ صلح سازمان ملل در مناطق بحرانی توضیح می‌دهد که این سازمان می‌تواند به عنوان بازیگری مستقل در فعالیت‌های حفظ صلح ظرفیت خویش را در مورد کنترل اعضاء، توانایی در اتخاذ تصمیمات مستقل و عدم اعطای تسهیلات در حفظ صلح را به نمایش بگذارد.

در هر صورت سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی و غیر دولتی نقش‌های مهمی را ایفا می‌کنند و عملکردهای ویژه‌ای را در بازار مکاره جهانی بر عهده دارند. به نحوی که با قاطعیت می‌توان گفت تصور جهان معاصر بدون این سازمان‌ها مشکل است و افزایش روز افزون تعداد سازمان‌های بین‌المللی به این سبب است که دیگر کشورهای ملی و گروهبندی‌ها، قابلیت اجرای برخی عملکردها را ندارند و سازمان‌های بین‌المللی در نقش خویش به عنوان ابزار، محل برگزاری اجلاس‌ها و بازیگر و عملکردهای خود سیستم بین‌المللی را برای کار آماده نگه می‌دارند و قادر به مساعدت تعیین کننده می‌باشند.

فصل چهارم کتاب حاضر به نظریه‌هایی پیرامون سازمان‌های بین‌المللی اختصاص یافته است به عبارتی این فصل بیشتر در زمینه فکری و به منظور موضوع بندی رهیافت‌ها تنظیم شده است. گرچه مناسب‌تر بود که نویسنده محترم این مطالب را در قالب فصل اول می‌گنجاند تا خواننده کتاب از ابتدا چارچوب‌های نظری و اندیشه‌هایی که به شکل‌گیری سازمان‌های بین‌المللی منجر شده است را درک و دریافت نموده و سپس

روندهای طی شده را در حوزهٔ عینیت بخشی و عملکرد این نهادها را مورد مطالعه قرار می‌داد. به هر حال، از نگاه نویسنده کتاب و در این تقسیم‌بندی‌ها آنهایی که عمومی‌ترند در مطالعهٔ روابط بین‌المللی تحت عناوین رئالیست‌ها (واقع‌گرایان)، درخور ملیت‌ها (اصلاح‌طلبان) و رادیکال‌ها (تندروان) منعکس می‌شود، دسته دیگر دیدگاهی لیبرال است که بر حقوق بشر بیش از قدرت دولت تکیه دارد و نقش مهم نهادهای بین‌المللی و بازیگران غیر دولتی را می‌پذیرد.

سومین دسته دارندگان مجموعهٔ نظریاتی هستند که تندرو نامیده می‌شوند و ریشه رهیافت‌های واقع‌گرا و لیبرال را به چالش می‌کشند و آنها را وابسته به سیستم دولت - مرکز می‌انگارند. مجموعهٔ اخیر دیدگاهی انقلابی است زیرا اغلب از نظم موجود جهانی انتقاد می‌نماید، در حدی که خواهان جایگزین شدن این نظم با سیستمی بهتر است. در این دیدگاه سیستم دولت به عنوان کنترل‌کننده از مد افتاده است و سیستم بین‌المللی کنونی نیز منعکس‌کنندهٔ توزیع غیر عادلانه قدرت و ثروت است. این گروه شامل کسانی است که برداشتی مارکسیستی دارند. اما سایر برداشت‌های منتقد نسبت به مطالعه و اجرای روابط بین‌المللی را نیز در بر می‌گیرند البته این تقسیم‌بندی‌ها چندان انتزاعی نمی‌باشند بلکه آشکارا برخی تطابق‌ها بین رهیافت اولی و دومی وجود دارد. ممکن است که بتوان بین هر بخش اختلافاتی بر سر نقش و اهمیت سازمان‌های بین‌المللی را یافت. اما هر سه رهیافت تفکرات ویژه‌ای در خصوص ماهیت سازمان‌های بین‌المللی دارند. از نظر واقع‌گراها سازمان‌های بین‌المللی به عنوان نهادهای بین‌الدولی و در خدمت دولت‌ها تلقی می‌شوند و به اعتقاد گروه سوم این نهادها بین هر دو، جوامع و دولت‌ها به وظایف خود عمل می‌نمایند و نهادهای بین جوامع به اضافه کشورها در دیدگاه لیبرالی سازمان‌ها بیشتر بین حکومت‌ها ایفای نقش می‌کنند.

در این کتاب همچنین تلاش شده است که نویسندگان اصلی دیگری انتخاب و خط فکری آنان دربارهٔ سازمان‌های بین‌المللی با یکدیگر تلفیق و نکات جالب اختلاف نظرات الگو سازی و مشخص شود. آرچر از آخرین رهیافت‌های نظری شکل یافته در مورد سازمان‌های بین‌المللی غافل نشده و به نظریات مطروحه پیرامون تحولات پس از جنگ سرد نیز اشاره می‌کند و از جمله به رهیافت فرامدرنیسم می‌پردازد و در این چارچوب نظری وحدت نوع بشر و ایده‌هایی مانند جهانگرایی و حقوق بشر مردود شمرده می‌شود و اقدامات محلی در گروه‌های کوچک مورد دفاع و حمایت قرار می‌گیرد.

بی شک افکار نظریه پردازان فرامدرنیست مطالعه روابط بین‌المللی را همانند سایر حوزه‌های علوم اجتماعی تحت تأثیر قرار داده است. نظریه پردازان فرامدرنیست در روابط بین‌المللی دیدگاه‌های خود را به صورت عینی مورد استفاده قرار داده‌اند که ببینند چگونه مفاهیم علمی مدعی سلطه بوده و یا بر روابط قدرت انضباط و نظم حاکم است و لذا فرا مدرنیسم فرا قصه‌گویی، واقع‌گرایی و اصلاح‌طلبی را مانند هم مورد حمله قرار می‌دهد.

در این فراگرد فرامدرنیست‌ها به ندرت به سازمان‌های بین‌المللی بین‌الدولی همدردی نشان می‌دهند از نظر آنها شکل قابل قبول و مَرَحَج سازمان‌های بین‌المللی آنهایی هستند که اختلافات و تنوع سیاست‌های جهانی را نشان می‌دهند. فرا مدرنیست‌ها حداقل دلبستگی را نسبت به سه گروه دیگر درباره سازمان‌های بین‌المللی دارند، اما رهیافت روشنگرانه و انتقادی آنها رادیکال است و می‌تواند به شکلی از پوچ‌انگاری منجر شود.

به هر حال، دیدگاه‌های طرفدار سازمان‌های بین‌المللی در مقابل دیدگاه رادیکال که بر نفی فایده موجودیت سازمان‌ها اصرار دارد، معتقد است توازن استراتژیک در جهان، قدرت نسبی ایالات متحده و سایر بازیگران اصلی بین‌المللی، فرایند وحدت اروپا، وضعیت بازارهای جهانی، وضع محیط زیست و توانایی کشورهای بزرگ برای مقاومت در برابر نیروهای گریز از مرکز را منعکس می‌کنند.

فصل پنجم کتاب به آینده سازمان‌های بین‌المللی اختصاص دارد که نویسنده با ارائه سرنخ‌هایی از چگونگی تحولات آینده و تأثیر آنها بر این نهادها سخن به میان می‌آورد و اشاره می‌کند که رهیافت مکتب واقع‌گرا سازمان‌های بین‌المللی را در آینده بسیار محدود تعریف می‌کند و تنها شامل تحولاتی می‌داند که از سوی کشورهای عضو برای منافع ملی آنها اجازه تعقیب دارند. دیدگاه کارکردگرا بر آینده‌ای تأکید می‌کند که سازمان‌های بین‌المللی توان خدمت به نوع بشر در ورای مرزهای کشورها را دارند. کارکردگرایان جدید دیدگاه‌های خود را تعدیل کرده و در مورد آینده بر سازمان‌های کارکردگرایی منطقه‌ای و اهمیت قدرت سیاسی که فعالانه توان تضعیف حاکمیت دولت‌ها را داشته باشند، تأکید دارند. از سوی دیگر نویسندگان مارکسیست پیشرفتی متریقانه به سوی دنیای کمونیستی را مطرح می‌کنند که در آن ظالم، مظلوم، نیاز به جنگ، تقسیمات طبقاتی و دولت وجود ندارد و به وضوح از اهمیت سازمان‌های بین‌الدولی می‌کاهند، هر چند که بر این باورند که سازمان‌های انتفاعی در سطح جهان به حیات خود

ادامه می‌دهند. نویسندگان جهان سومی خارج از جریان اصلی مارکسیست توصیه می‌کنند که سازمان‌های بین‌المللی برای ایجاد جهانی عادلانه و مطمئن باید در روابط شمال - جنوب همزیستی مسالمت‌آمیز را توسعه دهند و پیشنهاد می‌کنند که باید به عنوان ابزارهایی بر ضد استثمار امپریالیست‌ها و برای همکاری بین کشورهای جنوب مورد استفاده قرار گیرند. جهان‌گرایان «تک‌دنیایی» امیدوارند که به توسعه نهادهایی دست یابند که برای رفع نیاز کل سیاره زمین باشد و تنها به خواست‌های گروه کوچکی از نخبگان نوع بشر تن در ندهند. معتقدین به هر ایدئولوژی مانند مارکسیسم، بازار آزاد، اسلام، مسیحیت و غیره به غیر قابل اجتناب بودن پیروزی مکتب خویش علاقه‌مند هستند. در واقع هر یک از این دیدگاه‌ها و یا عقاید رنگارنگ دیگر معتقدند در غایت آنها حکمفرما می‌شوند و کلیه مکاتب دیگر را جارو خواهند کرد. به هر حال، و با توجه به توازن کنونی نیروهای داخلی سیستم بین‌المللی که ممکن است ماهیت خود سیستم تغییر نماید کلیتو آرچر در فصل پایانی کتاب خود روند کنونی موقعیت سازمان‌های بین‌المللی را ارزیابی کرده و تحولات اجتماعی را مورد پیش بینی قرار می‌دهد و ضمن اشاره به پیش فرض‌هایی احتمال می‌دهد که رشد تعداد سازمان‌های بین‌الدولی از تعداد کنونی کاهش یابد در حالی که ممکن است بر تعداد سازمان‌های غیر دولتی در قرن بیست و یکم افزوده گردد. گرچه چنین روندی، لزوماً به از میان رفتن سازمان‌های بین‌الدولی منجر نخواهد شد برای روشن شدن این دیدگاه مؤلف سازمان‌های بین‌الدولی را در دو گروه بزرگ پوشش دهنده به سازمان‌های مربوط به حفظ صلح و امنیت و سازمان‌های در برگیرنده موضوعات اقتصادی و اجتماعی و زیست محیطی دسته بندی نموده و از این موضوعات به عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیر گذار در روابط بین‌المللی یاد می‌کند و وظایف خطیر و سخت سازمان‌های زیربط در این موضوعات را خاطر نشان می‌سازد. و در ترسیم آینده پیش روی این نهادها از جمله به تحولات کلی استراتژیک اشاره می‌کند و خاطر نشان می‌سازد هنگامی که پایان جنگ سرد علیرغم توان انتمی روسیه موجب ارتقاء موقعیت ایالات متحده آمریکا به عنوان تنها قدرت واقعی شد، صلح جهانی و یا نظم نوین جهانی به ارمغان نیامد و کارکرد نو محافظه کاران در کاخ سفید علائمی را آشکار ساخت که حاکی از دور شدن از اجلاس‌های چند جانبه با تکیه بر یک‌جانبه گرایی و نزدیک شدن بیشتر به رهیافت دو جانبه در امور جهانی است.

این سیاست از سوی آمریکا به معنی تأکید کمتر بر سازمان ملل متحد و آژانس‌های تخصصی آن و اختلاف در ناتو بر سر برنامه‌های دفاعی آمریکا می‌باشد. چنانچه

سیاست ملی‌گرایی روسیه در امور سیاست خارجی و دفاعی و سیاست قاطع چین می‌تواند با مساعدت اتحادیه اروپایی و ژاپن منجر به سیاست توازن قدرت بین‌المللی گردد. به واقع همه چیز و از جمله اعتبار بخشی به سازمان‌های بین‌المللی در آینده به اراده بازیگران اصلی در عرصه بین‌المللی باز می‌گردد.

پیش‌بینی‌های اقتصادی و تحولات زیست محیطی و اجتماعی آینده‌ای مبهم را برای قسمت‌های بزرگی از جهان ترسیم می‌کنند. به نظر می‌رسد که اکثر نقاط توسعه یافته زمین استفاده از سهم بیشتر از منابع جهان را برای خود ادامه خواهند داد و این منابع را به روشی اسراف‌کارانه که نسبت معکوسی با جمعیت جهان دارد، به مصرف می‌رسانند. فرایند جهانی شدن مناطق جهان سوم را به نحو فزاینده‌ای به خدمت سرمایه کشورهای غربی بدون توجه به پیامدهای آن در می‌آورد و دولت آمریکای دوستدار شرکت‌های چند ملیتی که با فشار خواهان جهانی شدن خشن است، امکان تخریب بیشتر محیط زیست را به وجود می‌آورد. اینجاست که نقش سازمان‌های بین‌المللی در مسیر تشویق جهانی سیرتر و منصفانه‌تر برجسته می‌نماید که باید راهکارهایی را در مسیر جهانی امن‌تر ارائه دهند. عصر اطلاعات چالش‌های جدیدی را پیش روی سازمان‌های بین‌المللی گشوده است. ظهور اینترنت، شبکه‌ای هرج و مرج گونه را شکل داده است به نحوی که به دلیل ماهیت جهانی‌اش نظارت دولت‌ها را با مشکل مواجه ساخته است و سازمان‌های بین‌المللی نیز به صورت حاشیه‌ای درگیر تحولات آن هستند. تکنولوژی‌های تازه مانند اینترنت و ویدئو کنفرانس شرایط جدید و در عین حال سهلی را برای گروه‌ها جهت ارتباط با یکدیگر ایجاد کرده‌اند. به نحوی که پیش‌بینی می‌شود سازمان‌های غیر دولتی بین‌المللی در آینده، جهانی‌تر، شبکه‌ای‌تر و بیشتر از سازمان‌های رسمی دولتی محل اجلاس خواهند بود.

به‌طور خلاصه و در یک نگاه کلی و مقدماتی می‌توان گفت که طی دهه‌های اخیر جهان شاهد تغییر و تحولات اساسی و بنیادین در همه عرصه‌ها بوده است و سازمان‌های بین‌المللی به عنوان عناصر فعال و پویا در این روند در پیدایش و پیشرفت برخی از این تغییرات حاصله نقش داشته‌اند و مهم‌تر آنکه خود نیز تحت تأثیر تحولات جهانی، متحول و دگرگون شده‌اند. به علاوه نظرات مطروحه و یا ارائه شده در این زمینه نیز تغییر یافته حتی آنانی که خود در ایجاد و خلق سازمان‌هایی چون سازمان ملل متحد نقش پیشرو و اساسی داشته‌اند امروز ساز و کارهای آن را به مبارزه می‌طلبند و معتقدند این سازمان متعلق به نیمه قرن بیستم و ناشی از شرایط پایان جنگ دوم جهانی است و

مربوط به دوره زمانی است که آمریکا به عنوان قدرت نوظهور ناگزیر بود در شکل دهی یک نظام نوین، بازیگران طراز اول را در اصلی‌ترین رکن این سازمان از رأی مساوی برخوردار گرداند ولی امروز که داعیه رهبری جهان را در یک نظام تک قطبی دارد، دیگران را به عنوان قدرت هم‌تراز و همسطح بر نمی‌تابد و لذا بازیگران اصلی و مؤثر بین‌المللی کمتر مایلند در جهتی مشترک و از طریق کارگزاری‌های بین‌المللی در مسیر حل و فصل مشکلات گام بردارند در عین حال در آینده که طرز حکومت جهانی اهمیت پیدا می‌کند، احتمال دارد که ترکیبی قوی از نهادهای فعال در مدیریت امور انسانی در ماورای مرزها به وجود آید. دولت دارای حاکمیت از میان نخواهد رفت اما نقش آن به‌طور محسوس تعدیل خواهد یافت. به نحوی که این بازیگر اصلی و دارای قدرت انحصاری در نظام بین‌المللی پیشین ناگزیر خواهد بود که به‌طور فزاینده‌ای با سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی و غیردولتی و دیگر بازیگران فراملی مشارکت نماید.

سید داود آقایی
تهران - دانشگاه تهران

دیباجه چاپ سوم

در اثنای چاپ اول این کتاب در سال ۱۹۸۳ و چاپ دوم در سال ۱۹۹۲ حوادث زیادی در روابط بین‌المللی به وقوع پیوست. جنگ سرد به پایان رسید، بلوک شوروی تجزیه شد و اتحاد شوروی فروپاشید، آلمان متحد شد و اتحادیه اروپا با به عرصه حیات گذاشت، عراق به کویت حمله کرد، سپس اخراج گردید و خود در جنگ خلیج (فارس) مورد تهاجم قرار گرفت، رویدادهایی نیز از زمان چاپ دوم اتفاق افتاد: یوگسلاوی دچار جنگ و مداخله گردید، گاهی کشمکش با صدام شدت گرفت، روسیه افول اقتصادی و سیاسی را تجربه کرد، اقتصادهای آسیایی ترقی کردند، سپس تنزل و مجدداً شروع به شکوفایی نمودند، انقلاب الکترونیکی به تحقق پیوست، اتحادیه اروپایی و ناتو دست‌های خود را در مقابل کشورهای اروپای مرکزی و شرقی گشودند، کوشش برای ایجاد صلحی پایدار در خاورمیانه به موفقیت نزدیک شد اما نافرجام ماند. موضوعاتی چون فرسایش محیط زیست، بدهی جهان سوم و فقر همچنان استمرار یافتند.

این رویدادها به‌طور مختصر تاریخ و تعریف کاری سازمان‌های بین‌المللی (فصل ۱) و طبقه‌بندی این مؤسسات را (فصل ۲)، که در چاپ‌های اول و دوم ارائه شده بود را تغییر دادند. فصل سوم کتاب که در مورد نقش‌ها و عملکردهای سازمان‌های بین‌المللی است، منعکس‌کننده بعضی از رویدادهایی می‌باشد که در بالا اشاره شد و چهره سیاست جهان را از زمان چاپ دوم تا حدودی تغییر دادند. فصل چهارم کتاب در مورد نوشته‌های مربوط به سازمان‌های بین‌المللی بوده است و تقسیم کار متفاوتی با چاپ اول و دوم دارد. این مطالب بازتاب تحولات در روابط بین‌الملل و پاسخی به اظهارنظرهای انجام شده در خصوص چاپ‌های اول و دوم است. فهرست اختصارات و کتاب‌شناسی نیز روزآمد شده‌اند.

در مقایسه با چاپ‌های قبلی، کلیه نظریات اظهارشده در این کتاب بجز مواردی که به

نحو دیگری بیان می‌شود نظریات شخصی اینجانب می‌باشد و کلیه مسئولیت‌های ناشی از آن را برای هر استنباطی می‌پذیرم. من وامدار کسانی هستم که مرا در چاپ‌های اول و دوم کمک کردند. از مفسران گمنامی که برای چاپ سوم پیشنهاداتی ارائه نمودند تا آقایان (Mack Kavanagh) و (Heidi Bagtazo) از مؤسسه Talor and Francis به خاطر کمک و تشویق آنان متشکرم. در پایان نویسنده خود را مدیون همسرش، الیزابت به خاطر یاریش در مورد فهرست اعلام و همدلی‌های بی‌دریغش در هنگام نوشتن کتاب می‌داند.

www.ketab.ir